

Daniela GHELTOFAN
(Universitatea de Vest din
Timișoara)

Câteva observații asupra conceptului antonimic „via - moarte”(sub aspect lingvocognitiv)

Abstract: In the present paper, we intend to investigate the opposition “life – death”. The aim of this paper is to explore the linguistic and cognitive behaviour of the Romanian cultural community when it comes to this opposition in order to create a micromodel of Romanian existence. Our research is based mainly on the theoretical studies of Russian cognitive linguistics (I.A. Sternin, S.G. Vokarchev, Ju.S. Stepanov, R.M. Frumkina etc.). In their cognitive studies, Russian specialists partially apply the basic theories and postulates of American cognitivism. Using a corpus of Romanian phraseological and paremiological units and applying a pre-established contextual cognitive analysis model, we tried to capture the core and peripheral layers of the opposition “life – death.” We subsequently discovered a plethora of meanings, which allowed the documentation of several related concepts, organized on the general principle of binary opposition of “good – bad”: “întuneric – lumină” (darkness – light), “început – sfârșit” (beginning – ending), “zi – noapte” (day – night). Finally, based on the linguistic and cognitive cultural projection of the opposition analysed, we proposed a matrix of Romanian existence.

Keywords: *cognitive linguistics, opposition, phraseological units, paremiological units, Micro-frame of existence*

Rezumat: În lucrare, ne propunem să investigăm conceptul antonimic „via – moarte”. Scopul nostru este de a observa comportamentul lingvistic și lingvocognitiv al comunității culturale românești în legătură cu acest concept, spre a întocmi un micromodel al existenței românești. Studiile teoretice, pe care ne-am sprijinit, apar în îndestul cercetătorilor din sfera lingvisticii cognitive (I.A. Sternin, S.G. Vorka ev, Ju.S. Stepanov, R.M. Frumkina etc.), care aplică parțial postulatele și teoriile colii americane din domeniu. Utilizând un corpus de expresii idiomatice, de proverbe și zicături românești și aplicând un model prestabilit de analiză contextual-cognitiv, am încercat să surprindem straturile conceptului antonimic „via – moarte” (nucleul și periferia conceptuală). Ca urmare, am constatat prezența unei pletore semantice deosebit de ramificată, care a permis identificarea unor concepte-satelit, arondate conceptului antonimic vizat, organizate pe principiul opoziției binare de tip „bine – rău”: „întuneric – lumină”, „început – sfârșit”, „zi – noapte”. În final, pe baza proiectării conceptului antonimic „via – moarte” în planul lingvistic și cognitiv-cultural, am propus o matrice a existenței comunității culturale românești.

Cuvinte-cheie: *lingvistica cognitivă, concept antonimic, nucleu conceptual, periferie conceptuală, analiză conceptuală*

Antonimia a fost obiectul de studiu al unor cercetări bine documentate din a doua jumătate a secolului XX. De atunci s-a remarcat complexitatea acestui fenomen, inițial denumit lingvistic, dar, prin adugarea unor aspecte de natură psihologică, logică, socioculturală etc., el tinde să fie încadrat cel puțin în ca fenomen logico-lingvistic. Luând în considerare și valorificând teoriile și ideile anterioare, ne propunem să susținem că antonimia și antonimele pot fi eficient analizate și reprezentate din perspectiva lingvisticii cognitive¹, prin evidențierea câtorva caracteristici ale *conceptului antonimic* ca unitate operațional-cognitivă, ca element activ în decuparea și crearea unui micromodel al existenței românești. Această perspectivă oferă câteva instrumente necesare pentru o surprindere semnificativă și validă a unor fenomene lingvistice, etnoculturale, socioculturale etc. Conform cognitivismului, cercetarea științifică pune în centrul atenției omul, ca participant activ în procesul de producere și prelucrare de informații, pe baza unor strategii și a unor scheme bine stabilite, care conduc la creionarea și apoi la sedimentarea unui univers-depozit de cunoștințe și trăsături general-universale, dar și la evidențierea unor semne particulare, idioetnice, ale unei comunități, în care acesta trăiește și își desfășoară

¹ Mai departe LC.

activitatea. Studiile de acest gen au un caracter interdisciplinar, deoarece se apelează la principiile și la conceptele unor științe precum psihologia, filosofia, neurolingvistica, antropologia culturală, informatica, lingvistica comparativ-istorică, lingvistica structuralistă etc.

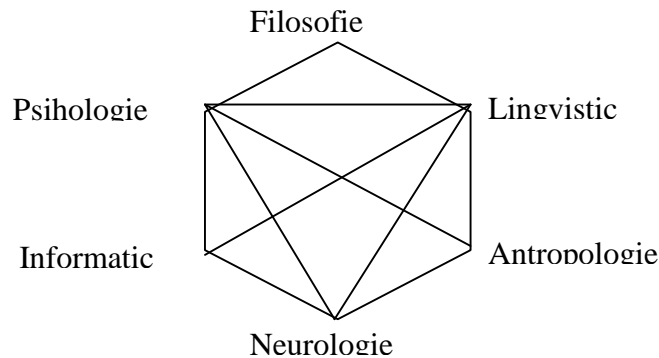

Fig. 1 - Știința cognitivă în 1978. Fiecare linie unește două discipline, aflate în raport de interdisciplinaritate, fapt remarcat încă din 1978 (apud Miller: 143).

La sfârșitul secolului XX, se accentuează necesitatea de a se studia limba și limbajul ca instrumente în procesul de cunoaștere și de însușire a unor cunoștințe noi despre om. Astfel, apare *lingvistica cognitivă*, ce studiază mecanismele însușirii limbii, ale rolului gândirii în limbă, ale procesului de prelucrare și de prestare a informațiilor în conștiința umană. Aceste fapte au fost dezbătute de la începuturile studiului lingvistic; ele nu sunt noi, diferă doar abordarea și analiza lor. Spre exemplu, în anii '80 ai secolului trecut, regretatul lingvist timiorean Ivan Evseev afirmă că „însușirea cuvintelor presupune nu numai cunoașterea exactă a denotatelor, ci și familiarizarea cu modul în care cuvântul respectiv «*r sun*» în conștiința comunității antropoculturale care îl folosește”² (s.n.). Acum, științele cognitive vor să reevalueze, să descifreze ce mecanisme apar, ce implică acest „*r sun*”, să fixeze un algoritm al cogniției, să identifice categorii, sisteme conceptuale etc. Aadar, implicarea proceselor de natură rațională și emoțională, a experienței colective și individuale acumulate, a contextelor socio-economico-istorice și a celor cultural-religioase, în cercetarea limbajelor și a sistemelor lingvistice este imperativ. Iar, o investigație substanțială a acestui complex de aspecte este posibilă în cadrul cognitivismului. Observațiile noastre se bazează pe studiile anterioare ale lingviștilor români, aservite lingvisticii structuralist-semantice, ca și pe noua direcție de cercetare adoptată în LC.

Începuturile LC sunt legate de lucrările lingviștilor americani Charles J. Fillmore, George Lakoff, Ronald Langacker, Ray Jackendoff, Gilles Fauconnier. Pe baza teoriilor susținute de aceștia, apar primele studii fundamentale de LC în Rusia, printre care dicționarul de termeni cognitivi *Kratkij slovar' cognitivnyh terminov*³ (Moscova, 1996), E.S. Kubriakova, V.Z. Dem'jankov et alii sau alt dicționar deosebit de important în noua direcție a lingvisticii ruse – *Konstanty – slovar' russoj kul'tury*⁴, J.S. Stepanov (Moscova, 1997). În lingvistica rusă, tratarea fenomenelor lingvistice sub aspect cognitiv se face de la începutul anilor '90, de lingviști ca: E.S. Kubriakova, A. Wierzbicka, Ju.S. Stepanov, V.N. Telija, S.G. Vorkaev, I.A. Sternin, V.A. Maslova, Z.D. Popova etc. O parte din studiile acestor cercetători cognitiviști reprezintă baza teoretică a analizei întreprinse de noi.

Cu privire la lingvistica saussuriană, cognitologii ruse consideră că LC nu se opune cercetărilor tradiționale, ci, dimpotrivă, o completează, într-o oarecare măsură, o întrebuintă⁵. În ceea ce privește utilizarea demersului cognitiv în lucrările anterioare desemnate LC ca știință, lingviștii acceptă acest fapt, remarcând

² I. Evseev, *Cuvânt-simbol-mit*, Timișoara, Editura Facla, 1983, p. 142.

³ Mic dicționar de termeni cognitivi.

⁴ Constante – dicționar al culturii ruse.

⁵ V.A. Maslova, *Kognitivnaja lingvistika: u ebnoe posobie*, Minsk, Editura TetraSistems, 2004, p. 20.

asemenea idei și postulate la Humboldt, Potebnea, Courtenay și alții, despre corelația dintre gândire și limbă, subliniind, totuși, că acestea nu oferă un tablou complet, unitar al funcției cognitive a limbii și că lipsesc analizele efectuate pe baze experimentale și pe material empiric.

Unul dintre elurile LC este studiul actului efectiv de vorbire, al utilizării cuvintelor în diferite contexte, inclusiv cele de tip frazeologic și paremiologic, ceea ce ar contribui, în opinia cognitivilor, la revigorarea și la clarificarea multor definiții din dicționare.

Prezentând succint cadrul și obiectivele acestei direcții din lingvistică, ne propunem în continuare să examinăm o unitate de bază a aparatului terminologic al LC, și anume, *conceptul*, în special de tip *antonimic*. În acest fel, putem scoate în evidență faptul că, prin studiul cognitiv, particularitățile și specificul relațiilor de antonimie sunt mai eficient surprinse, având în vedere legătura strânsă dintre această categorie lingvistică și fenomenele logice, psihologice, ontologice etc.

Se consideră obiectul principal de cercetare al LC este *conceptul*. Studiul tipic al *conceptului*, ca structură-nucleu a componentelor aparatului terminologic cognitiv, permite recunoașterea și primirea de informații sau de cunoștințe despre organizarea și funcționarea lumii, reflectând experiența culturală, religioasă etc. Astfel, *conceptul* devine o unitate a procesului cognitiv-afectiv, a memoriei, a culturii, a viziunii asupra lumii. Acest element este plurivalent, multidimensional și extrem de complex, fapt dovedit de varietatea de definiții și de accepții pe care le are sau chiar de imposibilitatea de a se găsi o viziune unitară asupra sa. Dintre definițiile date, reținem că A. Wierzbicka privește *conceptul* ca obiect al unei lumi ideale, reflectat în cultură, iar savantul rus D.S. Liha evă îl vede ca răspuns la experiența lingvistică în general, „o expresie algebrică a sensului, cu care omul operează în comunicarea sa scrisă”⁶. După V.A. Maslova, *conceptul* este o formă semantică, marcată lingvocultural, caracterizând purtătorii unei etnoculturi; în același timp, este o „cuantă” a cunoașterii, care reflectă conținutul întregii activități umane, fiind înconjurat de o „aureolă emoțională, expresivă și valorică”⁷. Următoarea descriere a *conceptului*, ca „formă mentală discretă, reprezentând unitatea de bază a algoritmului de gândire a omului și rezultatul procesului cognitiv al omului și al societății, având o structură internă relativ organizată, purtătoare de informații complexe, enciclopedice despre fenomene și obiecte, despre modul de interpretare a lor în conștiința colectivă și despre relația dintre conștiința colectivă și un fenomen sau un obiect”⁸ (trad. n.), dat de lingviștii ruși I.A. Sternin și Z.D. Popova, surprinde caracterul complex al problemei. Fiind o formă mentală, unii lingviști susțin că sensul cuvintelor nu reprezintă echivalentul *conceptului*, întrucât *conceptul* este o sumă de definiții date în dicționare cu sensurile încă neînregistrate în dicționare și cu experiențele extralingvistice (individuale și național-colective). Și în opinia noastră, *conceptul* este un ansamblu relativ stabil de cunoștințe lingvistice și extralingvistice, stocate în memorie, despre un obiect, care, de regulă, ia o formă lingvistică, de tip lexical, frazeologic, paremiologic etc. De asemenea, trebuie spus că un *concept* este înzestrat cu o „bază de date”, ce se îmbogățește permanent, întrucât, parafrazându-l pe Șerba, *conceptele* sunt o materie dinamică, vie, sunt supuse schimbării, se dezvoltă și își trăsesc propria viață.

În planul expresiei, *conceptele* se regăsesc ca teme sau ca obiecte ale unor unități frazeologice sau paremiologice, ca indicatori esențiali ai etnoculturii, ceea ce dovedește că sistemul conceptual este format din obiecte ale realității, care, în anumite condiții, pot echivala cu obiecte ale culturii sau etnoculturii. Spre exemplu, discutând *conceptele* fundamentale pentru cultura rusă, A. Wierzbicka identifică trei – *soarta, toska, voina*, iar J.S. Stepanov consideră că sunt 40-50, printre care *veșnicia, cuvântul, iubirea, credința, pământul, focul și apa, Rusia, casa*⁹ etc.

Reținem următoarele caracteristici și definiții ale *conceptului* care a fost văzut ca: unitate de bază a gândirii umane; expresie a experienței umane socioculturale și afectiv-emoționale; produs al cunoașterii; indice al unei etnoculturi; unitate minimală a unui sistem conceptual; „termen-cheie al culturii” (Wierzbicka); „purtător

⁶ Apud Maslova, *op. cit.*, p. 34-35.

⁷ *Ibid.*, p. 36.

⁸ I.A. Sternin, *Struktura koncepta v semantiko-kognitivnom napravlenii kognitivnoj lingvistiki*, în „Probleme de filologie slavă”, vol. XV, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2007, p. 343.

⁹ J.S. Stepanov, *Konstanty – slovar’ russkoj kul’tury*, Moskva, 1997.

al memoriei culturale a poporului” (Maslova); „purtător de informații complexe, enciclopedice” (Sternin, Popova); o „celui” fundamental a culturii în lumea mentală a omului (Stepanov) ș.a.

În interpretarea și deslușirea *conceptului*, un rol important îl au expresiile stabile, clișeele, formulele stereotipe, proverbele, zicătorile, maximele, aforismele, întrucât reflectă un mod de gândire specific; trebuie apoi avute în vedere anumite concepții ce se regăsesc în cultură, ca „viaa” și „moartea” în viziunea eminesciană, sau sintagme, cuvinte ce amintesc de un stil poetic: „dureros de dulce” la Eminescu, „flori de mucigai” la Arghezi, „necuvintele” la Stănescu, sau titlurile unor opere literare, de tipul *Înger și demon* (Eminescu) etc.

Metoda de lucru pe care o adoptăm în examinarea *conceptului antonimic* „viaa-moarte” se numește *analiză conceptuală*. Însă, de la început, trebuie făcută precizarea că încă nu există un algoritm general-valabil în conducerea unei analize conceptuale, asupra căreia s-a existat unanimitate de opinii. Pentru aceasta, am folosit câteva modele de analiză propuse în lucrările lui I.A. Sternin¹⁰, Ju.S. Stepanov¹¹, S.G. Vorkaev¹², pe baza cărora am hotărât să urmăm acești pași: stabilirea trăsăturilor generale și particulare ale cuvântului-concept; evidențierea sensurilor lexicale; identificarea și analiza periferiei cuvântului-concept prin examinarea cuvintelor stabile, a stereotipurilor, a unităților frazeologice, a proverbelor și zicătorilor, a aforismelor, a viziunilor artistice ale unor scriitori, emblematici pentru literatura română, despre *viaa și moarte*.

Viaa, Moartea, Nemurirea au fost dintotdeauna probleme, care au captat atenția savanților și cercetătorilor din diferite domenii. Pe baza lor s-au cristalizat postulate care stau la temelie filosofilor și culturilor lumii. Experiența milenară legată de aceste subiecte a fost conservată, filtrată și preluată în conștiința socioculturală. Ele au devenit teme și suprateme constante în literatură, pictură, sculptură, muzică, artă cinematografică etc.

Conceptele *viaa*, *moarte*, trebuie să se regăsească într-un tablou conceptual al lumii (TCL) al tuturor popoarelor și comunităților. *Viaa* și *Moartea*, vechi ca două făcete ale aceleiași monede, reprezintă drumul omului pe pământ. Din perspectivă logico-ontologică, acest traiect se verbalizează prin antonimele simetrice „na tere-moarte”¹³, atunci când pragul de referință este începutul/șfârșitul existenței și prin antonimia binară „viaa-moarte”, când e vorba de prezență/absența proceselor biologice. Verificând frecvența acestor dublete antonimice în poetică, aforistică, paremiologie, frazeologie, se constată că în conștiința lingvistică a comunității române este ancorat cuplul antonimic „viaa-moarte”, în detrimentul celui „na tere-moarte”, acest fapt explicându-se și prin utilizarea mai rară a celui din urmă. Din acest punct de vedere, această alegere de a codifica informația este comună multor popoare și sisteme lingvistice; spre exemplu, în limba engleză, avem „life-death”, în limba germană: „leben-tod”, în limba franceză: „vie-mort”, în limba italiană: „vita-morte”, în limba rusă: „жизнь-смерть” etc. Diferența apare la nivelul conștiinței etnice și antropoculturale în felul în care sunt percepute aceste concepte, pentru că faptele și crezurile legate de ele se materializează îndeosebi sub formă de expresii stabile, de proverbe, de zicături, de aforisme, de unități frazeologice, de variate elemente idioetnice, sub forma unor concepții ale scriitorilor emblematici pentru literatura unui popor dat etc.

Luată separat, conceptul *viaa* și conceptul *moarte* presupun deja, datorită principiului multistratificării conceptului, stabilit de J.A. Stepanov¹⁴, și a principiilor câmpului enciclopedic și interpretativ, propuse de I.A. Sternin¹⁵, prezența unei importante și ramificate „pletore semantice”¹⁶, cu grad înalt de activitate în planul onto-lingvocultural. De aceea, ele se pot ușor transforma și percepe ca *macroconcepte*, căci, în final, li se alătură alte *concepte-satelit* sau *microconcepte*.

Pentru definirea denotatelor celor două concepte, am ales *Dicționarul explicativ al limbii române*, a doua ediție. Aceste definiții reprezintă pentru noi o parte a *nucleului conceptual*, iar pentru delimitarea *periferiei*

¹⁰ I.A. Sternin, *Metodika issledovanija struktury koncepta*, în *Metodologičeskie problemy kognitivnoj lingvistiki: naučnoe izdanie*, sub. red. lui I.A. Sternin, Voronežskij gosudarstvennyj univ., 2001, pp. 58-65.

¹¹ *Koncept*, <http://philologos.narod.ru/concept/stepanov-concept.htm>.

¹² S.G. Vorkaev, *Sopostavitel'naja etnosemantica teleonomnyh konceptov „ljubov” i „sost'ezhenie” (russko-anglijskie paralleli): Monografija*, Volgograd, Editura Peremena, 2003.

¹³ R. Sârbu, *Antonimia lexicală în limba română*, Timișoara, Editura Facla, 1977, p. 59.

¹⁴ <http://philologos.narod.ru/concept/stepanov-concept.htm>.

¹⁵ Sternin, *op.cit.*, 2007.

¹⁶ Termenul îi aparține lui I. Evseev.

conceptuale am recurs la o analiză mai mult logico-conceptuală decât pur conceptuală, consemnând cuvintele-lexeme pe baza unor unități frazeologice, proverbe, zicători, pornind, prin urmare, de la un context minimal spre unul maximal. Prima constatare interesantă este aceea că lexemul *moarte* este definit antonimic, prin apelarea la perechea sa antonimică *via*: „încetare a vieții, oprire a tuturor funcțiilor vitale, sfârșitul vieții”¹⁷, iar cuvântul *via* este definit astfel: „sinteză a proceselor biologice, fizice, chimice, mecanice, care caracterizează organismele; faptul de a fi viu; stare a ceea ce este viu”¹⁸.

Aceste articole de dicționară conțin o serie de expresii în locuțiuni, produse ale cunoașterii și experienței colective. Sunt înregistrate următoarele: *a mântui cuiva via a, pe via și pe moarte, între via și moarte*. Examinând corpusul articolelor, putem să afirmăm că acesta este insuficient pentru surprinderea caracteristicilor celor două concepte, dat fiind cantitatea reală de informații generice și idioetnice pe care ni le pot oferi acestea. Spre exemplu, lipsesc exemplele de proverbe arondate acestor câmpuri semantice, care ar putea fi edificatoare pentru înțelegerea unei părți a culturii românești.

Consultarea antologiei *Despre moarte I, Versete, cugetări, proverbe*, întocmită de I. Bratu [2010] și a *Proverbelor românilor* de Iuliu A. Zanne [2006] lărgesc perspectiva asupra acestui fragment al tabloului lumii și al culturii și/sau etnoculturii¹⁹ românești. Astfel, întâlnim: *a bea paharul morții* [2010: 79]; *a îmbrăca cma a morții* [2010: 79]; *a-l lua pe mântul* [2010: 86]; *a muri de inimă rea* [2010: 86], *pe cine nu lași moare, nu te lasă să trăiești* [2010: 93]; *frica de moarte e moarte sigură* [2010: 95], *a tuși a groapă* [2010: 98], *când te ngroap, nu te mai dezgroap* [2010: 99], *moartea e mai aproape decât cma a* [2010: 112], *ploaia și moartea vin nerugate* [2010: 125], *s-a dus înainte de a-i bate ceasul* [2010: 133] etc. sau *de moarte și de nunt nimeni, niciodată, nu poate fi gata; a fi uitat de moarte; cu limbă de moarte; a se da de ceasul morții; a muri cu zile* [2006: 112] etc.

În următorul corpus, selectat din aceleași surse: *ascultarea e via, iar neascultarea e moarte* [2010: 31]; *cine se teme de moarte și-a pierdut viaa* [2010: 32], *cine vede națerea, vede și moartea* [2010: 32]; *iubirea-i un val, viaa e vânt și moartea... fum* [2010: 34]; *mai bine moarte cinstită, decât via necinstită* [2010: 36]; *nici viu între vii, nici mort între morți* [2010: 38]; *unul trage și moare -altul joacă, se-nsoară* [2010: 42]; *viaa-i scurtă, moartea-i veșnică* [2010: 43]; *junghiul când se arată, moartea te căută* [2010: 69]; *boala lungă, moarte sigură* [2010: 79]; *când mori, cu moartea te-nsoară* [2010: 88]; *moarte fără răsuși nunt fără plâns nu se poate* [2010: 121]; *somnul cu moartea, frații gemeni și-au născut* [2010: 126]; *somnul peste măsura este fratele morții* [2010: 121]; *vai de moarte fără răsuși de nunt fără plâns* [2010: 127]; *mortul multe zice, viul face ce ție* [2010: 131] etc., proverbele și zicătorile sunt construite, de regulă, după tipar antonimic, și permit identificarea altor *microconcepte* circumscrise „morții” ca „veșnicie”, „întuneric”, „noapte”, „sfârșit”, „somm”, „umbră”, „molim”, „boală”, „păcat”, „neascultare”, „frică” etc., iar „vieții” ca „lumină”, „zi”, „început”, „ascultare”. Ele se pot organiza în alte *concepte antonimice*, de tipul „întuneric-lumină”, „umbră-lumină”, „început-sfârșit”, „zi-noapte”, ceea ce nu poate să ne mire, întrucât dualitatea *conceptelor* este conformă cu cea a realității, ordonată pe principiul suprem „bine-rău”.

¹⁷ DEX, 2009, p. 663.

¹⁸ DEX, 2009, p. 1196.

¹⁹ În accepțiunea noastră, asemănătoare unor lingviști ruși, *etno-* se referă la popor, dar cu amendamentul că avem în vedere doar elementele arhaice, tradiționale, „primitive”. A adară, *etnocultura* se compune din elemente și straturi vechi și foarte vechi.

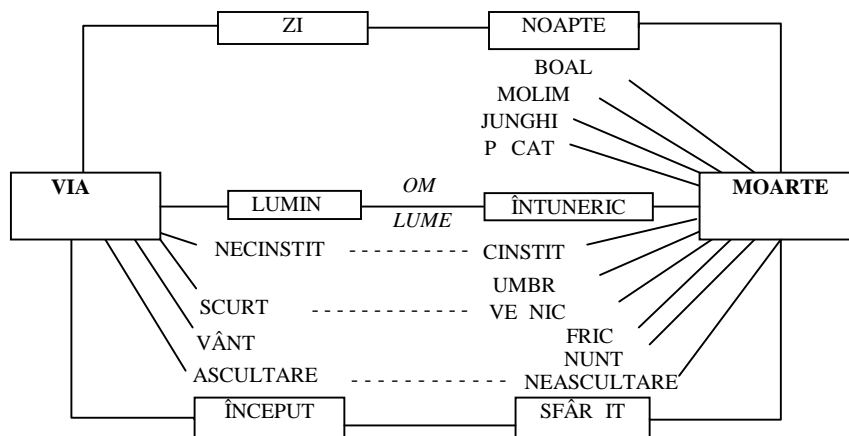

Fig. 2 - Tablou conceptual. Micromodel al existenței românești.

Pe baza *conceptului antonimic „via -moarte”* și a *microconceptelor* sale, am alcătuit o matrice pe care am numit-o *Tablou conceptual. Micromodel al existenței românești*, un model lingvistic și lingvocultural al structurilor statornicite în conștiința lingvistică și etnolingvistică românească. Acest schemă ne ajută să vedem care este proiecția *conceptului* discutat, structura sa și să tragem unele concluzii. Abundența cuvintelor-concept subordonate *conceptului „moarte”* este reclamată de importanța acesteia în viața oamenilor, în cultură și de diversitatea tradițiilor, obiceiurilor și riturilor funerare, legate de acest eveniment crucial. De aceea, fiind că s-a intrat în domeniul etnologiei, ne vom propune să urmărim acest studiu inițial prin înregistrarea termenilor așezându-i în conceptosferă „morții” pe baza textelor, de exemplu, ale monografiei *Înmormântarea la români* de S. Fl. Marian sau ale *Datinilor și credințelor poporului român. Adunate și așezate în ordine mitologică* de Elena Niculi-Voronca, ceea ce ne va permite să realizăm un adevărat câmp conceptual al „morții”. De pildă, o diviziune a *conceptului „moarte”*, într-o anumită măsură specifică etnoculturii românești, este ilustrată în episodul alegoric „moarte-nunt” din balada populară *Mioriara*.

Din matrice reiese, de asemenea, că *periferia conceptuală* a „vieții” este mai restrânsă în cadrul *conceptului antonimic „via -moarte”*. Aceasta se explică prin viziunea asupra vieții ca fapt obișnuit, normal, firesc, aproape nesemnificativ în comparație cu impactul covârșitor al morții în traiul liniștit al unei comunități. De aceea, din punct de vedere antonimic, în plan conceptual, mult mai pertinent ni se pare opoziția „na tere-moarte”, întrucât ambele evenimente au adaosuri conotaționale de natură simbolică, magică, apotropaică, care caracterizează și de în controlul asupra zonei *periferice conceptuale*. Structura conceptuală a segmentului periferic se află, după cum spunea cercetătoarea rusă Maslova, sub o „aureolă emoțională, expresivă și valorică”, tocmai de aceea proiecția pur lingvistică nu coincide cu cea conceptuală, supraîncălzită de senzori materializate și rematerializate sau, uneori, prezente la nivelul subconștientului colectiv sau individual sau doar intuite. Unii lingviști ruși afirmă că există *perile conceptului* ce nu se pot codifica, verbaliza, ci doar intui, simți. În acest sens, amalgamul de credințe și ritualuri legate de „na tere” și de „moarte”, cu multiple valențe conotațiv-afective, este un exemplu.

În final, prin amplificarea studiului, putem să susținem că un tablou conceptual extins poate să fie util în familiarizarea și apropierea rapidă a celor interesați de conduita culturală și lingvocognitivă a comunității românești. Totodată, pornind de la această matrice, pe aceeași temă, se pot construi altele de tip individual-poetic sau individual-artistic ce pot releva universul scriitoricesc sau artistic al unor creatori de seamă din cultura românească, scoțându-se în evidență atât convergența cu acest model, cât și divergența, deci și privirea diferită asupra temei date.

Prin funcția sa de instrument cognitiv-afectiv, prin dinamica sa și prin pluridimensionalitate, *conceptul* este coordonată cea mai valoroasă a aparatului cognitiv. *Conceptul antonimic „via -moarte”* a stat la baza

cre rii micromodelului lingvocultural al existenței românești, oferindu-ne posibilitatea de a surprinde relațiile de antonimie în ipostaze lingvocognitive.

Bibliografie

- Bratu, I., *Despre moarte I, Versete, cugetări, proverbe*, București, Editura Lucman, 2010.
- Dem'jankov, V.Z., Kubrjakova, E.S. et alii, *Kratkij slovar' kognitivnyh terminov* (Slovarul termenilor lingvocognitivi), Editura Filol. fakul. MGU im. M.V. Lomonosova, 1996.
- Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), Academia Română. Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan – Al. Rosetti", [București], Editura Univers Enciclopedic Gold, [2009], p. 663, p. 1196.
- Evseev, I., *Cuvânt-simbol-mit*, Timișoara, Editura Facla, 1983.
- Manca, Mihaela, *Simbolurile „morții”*, în *Simbolul: structură semantică și funcție poetică*, în *Limbajul artistic românesc modern. Schiță de evoluție*, București, Editura Universității din București, 2005, pp. 380-382.
- Maslova, V.A., *Kognitivnaja lingvistika: učebnoe posobie*, Minsk, Editura TetraSistems, 2004.
- Miller, G. A., *The cognitive revolution: a historical perspective*, în „TRENDS in Cognitive Sciences”, Vol. 7, Nr. 3, 2003, pp. 141-144.
- Sârbu, R., *Antonimia lexicală în limba română*, Timișoara, Editura Facla, 1977.
- Stepanov, J.S., *Koncept*, <http://philologos.narod.ru/concept/stepanov-concept.htm>.
- Stepanov, J.S., *Konstanty – slovar' russkoj kul'tury*, Moskva, 1997.
- Sternin, I.A., *Metodika issledovanija struktury koncepta*, în *Metodologi eskie problemy kognitivnoj lingvistiki: naučnoe izdanie*, sub. red. lui I.A. Sternin, Voronežskij gosudarstvennyj un., 2001, pp. 58-65.
- Sternin, I.A., *Struktura koncepta v semantiko-kognitivnom napravlenii kognitivnoj lingvistiki*, în „Probleme de filologie slavă”, vol. XV, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2007, pp. 343-354.
- Vorkaev, S.G., *Sopostavitel'naja etnosemantica teleonomnyh konceptov „ljubov'” i „sast'e” (russko-anglijskie paralleli): Monografia*, Volgograd, Editura Peremena, 2003.
- Wierzbicka, A., *Semantika, kul'tura i poznanie: obščee elovečeskije ponjatija v kul'turospecifičnyh kontekstah*, http://igiti.hse.ru/data/995/313/1234/3_4_2Wierz.pdf.
- Zanne, Iuliu A., *Proverbele românilor*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 2006.